

В.Сухомлинський вважав, що Батьківщина починається із сім'ї, з родинного виховання, заохочення батьків до всього того рідного нашому народові, що віками викарбовувалось із поту і крові предків. На думку цього вченого, діти, безумовно, є не лише продовженням роду, але й всього суспільного ладу, адже становище нового майбутнього суспільства залежить саме від того які духовні цінності молодь візьме від нас і понесе майбутнім поколінням. Тому то й точеться безмежна боротьба над тим, щоб заволодіти розумом і серцями молодого покоління. Сім'я – це найменша клітинка нашого суспільства. Чим сильніший виховний вплив родини на особистість школяра, тим активнішу життєву позицію займають батьки в суспільстві, тим вищі моральні цінності дитини, її культурний рівень. Педагог повинен стимулювати батьків (якщо ті пасивно ставляться до проблеми багатогранного розвитку дитини), а також безпосередньо робити все можливе, щоб особистість засвоїла відповідні знання. У жодному випадку це не має бути насадження вчителем власних думок, чи переконань, він повинен спрямувати учня у правильне русло, а все інше залежить від особистості самого школяра, від «фундаменту», який закладається в сім'ї. Такої думки дотримувався, зокрема, князь О. І. Одоевський: «Будьте самі й людиною і дитиною для того, щоб навчити дитину» [1, ст. 19].

Відповідно, у школі дуже важливо об'єднати вплив батьків та вчителів. І саме засоби гуманітарних дисциплін можуть відіграти тут вирішальну роль. У безлічі художніх творів, які входять до шкільної програми, увага акцентується на образах матері та батька, роду й народу. Виховання громадянина-патріота активізується під час аналізу таких творів, обговорення їхніх персонажів, складання творів на відповідну тематику.

Чинником виховання патріотизму в учнів, судячи з практики В.Сухомлинського, можна вважати природу рідного краю. Оскільки вона використовувалася вченими не тільки як фактор впливу на виховання розумової і емоційної сфери підлітків, загального розвитку їх організму і зміцнення здоров'я, але й як утвердження високих моральних якостей людини-патріота своєї Батьківщини. При цьому саме гуманітарні дисципліни – мова, література – дають можливість оптимально використати цей чинник. Зокрема, педагог активно впроваджував уроки думки, коли методом евристичної бесіди формувалося мислення школярів. Також діти писали казки, твори, що розвивало не лише мовно-літературні навички, але й патріотичні почуття – гордості за свою землю, любові до неї.

Отже, гуманітарні дисципліни покликані синтезувати основні факти і закономірності багатьох наук в єдину систему світоглядних знань молоді [4], активно і цілеспрямовано впливати на свідомість, вміння молоді оцінювати довкілля та реальну дійсність, тобто на формування громадянської компетентності, яка допоможе відповідально та ефективно реалізувати весь комплекс громадянських прав та обов'язків у демократичному суспільстві, раціонально діяти в ньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондар Л. В. О. Сухомлинський: основні пріоритети у вихованні громадськості / Л. Бондар // Рідна школа. – 2007. – №9. – С.19–22.
2. Жадан Н. М. Виховуємо патріотів художнім словом / Н. М. Жадан // Вивчаємо українську мову та літературу. – 2012. – № 15. С – 2–5.
3. Концепція громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності // Шлях освіти. – 2000. – № 3. – С.71–3.
4. Лукашевич М. Роль гуманітарних наук у соціалізації молоді / М. Лукашевич // Шлях освіти. – 1998. – № 2. – С.2–5.

Войтків О.

Науковий керівник – проф. Вільчинська Т. П.

САКРАЛЬНА ЛЕКСИКА В ПОЕТИЧНІЙ ТВОРЧОСТІ ЛІНИ КОСТЕНКО: СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

Функціонування мови в усіх сферах людського буття свідчить, насамперед, про її повноцінний розвиток. Оскільки духовність народу найбільше пов'язана з його релігійним життям і є відображенням нації, то тут мова має широке поле діяльності. Українська мова

впродовж свого історичного розвитку не мала можливості реалізуватися повною мірою в церковно-релігійному житті, що зумовлено, передусім, екстралінгвальними чинниками, вилученням стилю з контексту української мови в Україні від середини 30-х років ХХ століття – на Сході та від середини 40-х років – на Заході. Різновживаною вона залишалася і в художньому стилі. Хоча відомо, що саме єдність поетичності та сакральності якраз і виступає тією рушійною силою, що сприяла і сприяє поступу українського словесного мистецтва.

Проте весь час були письменники, котрих по праву можна назвати розбудовниками мови, творчість яких, зорієнтована на ідею українського національного відродження, стимулювала культурно-духовне життя й відображала зацікавлення сакральним. До таких належить і Ліна Костенко.

Попри те, що існують численні наукові дослідження її творчості, спеціальних робіт, присвячених сакральній лексиці в творах письменниці, в українському мовознавстві сьогодні все ще недостатньо. Відчувається брак студій, які містили б комплексний аналіз релігійної лексики в літературній спадщині Ліни Костенко. З огляду на це запропоноване дослідження є актуальним.

Ліна Костенко – автор хрестоматійний, який давно увійшов в енциклопедичні літературознавчі видання. Вона принесла в національну літературу свої жанрові різновиди поеми, роману, удосконалила та розвинула в українській літературі чи не всі роди, базуючись на світовій та національній поетичних традиціях. Вона пішла шляхом збагачення досвіду через ґрунтовне вивчення історії, мови, народознавства, світової культури і літератури. Знання історика розвиває епічне мислення. Від історичних образів і ремінісценцій у віршах – до великих ліро-епічних полотен „Скіфська одісея”, „Дума про братів неазовських”, „Маруся Чурай”, „Берестечко”. Історизм поезії Ліни Костенко ніколи не був просто фіксуванням певних подій – письменниця завжди будує мости між минулим та сучасним, і навіть майбутнім. Прагне пояснити сьогодні заради прийдешнього. Кожен історичний твір перегукується з близькими авторці подіями. Часто за образами бачиш її саму [5, с. 4].

Мета статті полягає в тому, щоб проаналізувати сакральну-релігійну лексику в поезії Ліни Костенко, зокрема, простежити її семантико-стилістичні особливості. Під час дослідження використовували як основні методи контекстного й компонентного аналізу та описовий метод.

У результаті проведених спостережень було виявлено такі лексико-семантичні групи сакральних одиниць, реалізованих у поетиконі Ліни Костенко:

– номени на позначення трьох Божих осіб у християнстві: *Бог трясє кулаками: та що ж це настало за врем'я?! [3, с. 170]; Месію били. В груди. І в обличчя. Вогонь горів. Петро дивився вниз [3, с. 367];*

– назви похоронних атрибутів, місць захоронення: *А потім ніс на цвинтар домовину [3, с. 202]; Все вище й вище, вище й вище. смітник тотальний виростав. А що було там кладовище, то вже ніхто й не пам'ятав [3, с. 360];*

– найменування церковних споруд та їх частин: *Мені сниться мій храм. мені сняться золочені бані [3, с.198]; Різьбив вістар, збивав тесові паперті, клав палець свічки тиші на уста, де з малювань, тонких, як листя папороті, світився лик розп'ятого Христа [3, с. 386];*

– назви предметів церковного вжитку: *І хто всіляким ідолам і владам ладен кадити херувимський ладан [3, с. 216]; Лампадка тьмяно блимала в кіоті, стояла в церкві дивна тишина [3, с. 385];*

– святописемні власні назви: *Був Ірод, і була Іродіада. І Саломея, дочечка, була [3, с. 363]; Завершено мій труд, і ось він перед вами — Хреститель Іоанн, Левіт і Фарисей [3, с. 486];*

– загальні назви духовних осіб: *Так зате хоч одне: перетлілі мої канати в не мої Великодні не сіпає жоден дзвонар [3, с.198]; Святий. А той нас не угледить? Чого він там сидить, насумрився,— дріма? Абату донесе, абат нас не поглядить» [3, с. 467];*

– номени церковних відправ, молитов, виражені іменниками й дієсловами: *Гриміли вальси, пурхали амури, давили будні, смикала сім'я,— жіноча туга билася об мури:де лицар мій, молитва де моя?! [3, с. 80]; Молитва. Остання дія... [3, с. 250];*

- назви релігійних святих книг: *Святе письмо, по-їхньому — Коран* [3, с. 376]; *Я тут читав Давидові псалми, а цей достойник грівся в холодочку* [3, с. 473];

- сакральні вітання, вигуки: *Ну, космос, ну, комп'ютер, нуклеїни. а ті казки, те слово, ті сади, і так по крихті, крихті Україна — іде з тобою, Боже мій, куди?! [3, с. 185]; Ріжте, бийте, Бога ради! Але хто ж вам буде грати?! [3, с. 373];*

- релігійно-світоглядні поняття, що включають також назви на позначення сакральних дій: *Душа: Дев'ять день душа ще пручається, а тепер вже десь призвичаїться* [3, с. 56]; *Поезія - це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі* [3, с. 138]; *Сиди й тремти, душа твоя убога, то, може, нам що заборонять ще* [3, с. 470]; *Віра: Твоя любов — на грані маячні і віра — у наївності на грані* [3, с. 151]; *Бог тоді до Адама: — Ти приборкай свою половину, бо ж, анахтемська віра, отак розпустилася, ич!* [3, с. 170]; *Смерть: Нічого, все це вилікує смерть* [3, с. 13]; *Смерть — це це не поразка (145); - Я б їй, Боже, зварив незапретну якусь картоплину, так збувало ж усе, і не родить в раю анігич* [3, с. 170]; *О, ця побожність, схожа на любов, очей повільних ласка мигдалева!* [3, с. 284];

Святописемні фразеологізми: *Сухі гілки — це вже вінок терновий* [3, с. 76]; *Так за те ж, що ви їли плоди запертного древа, покараю вас тяжко і безсмертія вам не дам!* [3, с. 171]; *Ті тридцять срібних теж були грошима* [3, с. 386].

Систематизуючи сакральні одиниці, зважали на класифікацію, запропоновану Т. Вільчинською для аналізу відповідної лексики у поетичній мові Б. Лепкого [1, с. 266-270].

До поширених мовностилістичних засобів, через які об'єктивується сакральна лексика у поетичному мовленні і які забезпечують йому урочистість, піднесеність, належать епітети, метафори і порівняння.

Серед епітетів у поезіях Ліни Костенко привертають увагу тропи, що репрезентують дві лексико-семантичні групи:

- епітети, що відображають загальні ознаки понять, пов'язаних із духовною сферою: *Не маю гріхів потаємних, відкрита моя душа* [3, с. 155]; *І знов те ж саме знову за своє дух людський знемігся окрилатів»* [3, с. 266].

- епітети, що вказують на функціональні особливості культових предметів і понять: *На обрії вселюдського терпіння вже сходить сонце у терновому вінці* [3, с. 261]; *То царське військо йшло на переправу. Священний кінь з недогляду втонув* [3, с. 355]; *Куди піду? Куди тепер піду? Де на землі земля обітована?* [3, с. 366].

Метафора в релігійному дискурсі загалом несе великий заряд суб'єктивного сприйняття, індивідуального світовідчуття, особистої системи цінностей віруючого. В основі метафоризації лежить розмитість понять, якими оперує людина, відображаючи в своєму пізнанні змінну багатообразну пізнавальну діяльність. Різні об'єкти об'єднуються за новими ознаками, включаються на основі цих ознак в класи, що дає змогу використовувати назву одного з них для позначення іншого [2, с. 27].

Якщо метафора у своєму значенні відтворює людські риси, то це є персоніфікація, а якщо риси предметів – уособлення.

Так, до персоніфікацій у творах Л. Костенко належать такі приклади: *Проспект пташиний, сонячний карниз вінчає строгі лінії собору* [3, с. 70]; *Коліна преклонивши, як Почаїв, стоїть душа перед усім святим* [3, с. 83].

Щодо уособлення, то його демонструє приклад: *З куточка сяєв срібний образок* [3, с. 20].

Лінгвальним засобом образності, що ґрунтується на пошуку подібності між предметами, явищами, відчуттями і репрезентує авторське світобачення зображуваної реалії, є порівняння. Як зазначає Л. Голоюх, порівняння (порівняльна конструкція) – це один із засобів пізнання світу, який полягає у виявленні зовнішніх і внутрішніх зв'язків між предметами та явищами [2, с. 3].

Значення порівнянь у стилістичній системі української мови визначав у свій час О. Потебня у праці „Естетика і поетика слова”, зауважуючи, що „сам процес пізнання є процесом порівняння” [4, с. 255]. Мета зіставлення – „лаконічно пояснити суть одного предмета, порівнявши його з іншим предметом, або показати, наскільки позитивним /

негативним, добрим / поганим, приємним / неприємним і т. ін. є предмет, що порівнюється, стосовно об'єкта, який більшість мовців оцінює як позитивний чи негативний" [4, с. 83].

Ліна Костенко у своїх поезіях використала такі порівняння із сакральними назвами: *І як хисткий підсвічник на роялі, де вже у свічці догоряє гніт, він був для нас вже майже нереальний – отой старезний загадковий дід* [3, с. 20]; *Це теж любов, душа, як на дотації* [3, с. 234]; *Мов янголи, співали клирошани за упокій козацької душі — в тій церкві* [3, с. 384].

Проведені спостереження засвідчили, що література, як складова частина духовної культури українського народу, вбирає в себе різні історичні, міфологічні, філософські традиції, висвітлюючи, крім суб'єктивного внутрішнього світу письменника, фрагменти речового об'єктивного світу, світу національної культури, до якої він належить.

Глибоке знання душі українського народу, його культури демонструє поетична творчість Ліни Костенко. Щодо сакральної лексики, то у творчому доробку письменниці переважають релігійно-світоглядні назви, виражені іменниками, прикметниками, дієсловами на позначення сакральних предметів, ознак дій, зокрема лексемами *Бог, душа, віра, смерть, святий, молитися*, які містять велику кількість різних концептуальних ознак. Менш чисельними є святописемні власні назви (Прод, Рахіль, Почаїв), назви предметів церковного вжитку (підсвічник, іконка, лампадка), загальні назви духовних осіб (дзвонар, піп, ченці), святописемні фразеологізми (земля обітована, терновий вінець). Досить часто в одному поетичному творі може бути декілька сакральних одиниць, які є однотипними чи різнорідними з лексико-семантичного погляду.

Усі поетичні тексти вражають художньою образністю, яка також значною мірою досягається використанням сакральної лексики для вираження численних мовностилістичних засобів. Найчастотнішими серед них є епітети.

Епітети було згруповано в дві лексико-семантичні групи: ті, що відображають загальні ознаки понять, пов'язаних із духовною сферою, і ті, які вказують на функціональні особливості культових предметів і понять.

У поетичних текстах епітетні конструкції часто взаємодіють з метафоричними і порівняльними, виступаючи елементами розгорнутих стилістичних фігур. Це сприяє посиленню художньо-естетичних можливостей епітетів, оптимізує їхній вплив на свідомість читача. У поезіях виявлено такі різновиди метафор, як персоніфікація, яка переважає, та уособлення (використовується рідше). У поезії Ліни Костенко особливістю досліджуваних метафор є намагання донести до аудиторії концепти віри, моралі, основи праведного способу життя.

Щодо порівнянь, то предметами зіставлення в проаналізованих прикладах виступають переважно релігійно-світоглядне поняття душі, а також назви на позначення ієрархії ангелів та найменувань біблійних осіб. Сутністю порівняння є пояснення значення одного предмета через зіставлення його з іншим, щоб показати його позитивні чи негативні аспекти. У Ліни Костенко переважають порівняння позитивного характеру, що засвідчують оптимістично налаштований лад її творів.

Загалом у творчості Ліни Костенко яскраво представлений пласт сакральної лексики, яка виконує важливу текстотвірну функцію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Вільчинська Т. Сакральна лексика у поетичній творчості Б. Лепкого: семантико - стилістичний аспект // Проблеми інтерпретації творчої спадщини Богдана Лепкого: Матеріали Міжнар. наук. конф. / За ред. М. Ткачука, Н. Білик. – Тернопіль: Рада, 2007. – С. 265–272
2. Вовк В. Н. Языковая метафора в художественной речи (природа вторичной номинации) / Вовк В. Я. – К.: Наук, думка, 1986. – С. 26–53
3. Костенко Л. В. Вибране / Костенко Л. – К.: Дніпро, 1989. – 559 с.
4. Потебня О. Естетика і поетика слова / Потебня О. – К: Мистецтво, 1985 – 302 с.;
5. Савка М. Виправляючи дзеркала/ М. Савка // Усе для школи. Українська література. 11 клас. Випуск 6. – Київ-Львів, 2001. – С. 3-4.